

Ольга Чепка

**ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
НАВЧАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ
«ПЕДКОЛЕДЖ – ПЕДУНІВЕРСИТЕТ»**

Нині суспільство переживає складний і тривалий процес трансформаційних змін у всіх сферах життя, які активно впливають на розвиток освітнього простору. Зокрема, протягом останніх десятиліть у багатьох країнах світу та в Україні змінювалася суспільна парадигма – від технокрактичної до індустріальної, від індустріальної до інформаційної. На розвиток освіти вплинули суспільні інтеграційні процеси, такі напрями розвитку суспільства, як глобалізація, демократизація, розпад союзу країн ядерного блоку, створення єдиного інформаційного простору [3, 6].

У зв'язку з цим освіта постала перед низкою викликів, а саме: необхідністю забезпечити високу функціональність людини; потребою забезпечити оптимальний баланс між локальним і глобальним; необхідністю сформулювати на загальносуспільному й індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності; необхідністю виробити у людини здатність до свідомого і ефективного функціонування в умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому, інформаційному суспільстві, зрослої комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності, мінімізацію асиметрій між матеріальністю і духовністю [10, 9].

Усе це вимагало перегляду та оновлення змісту структури підготовки майбутнього вчителя, зокрема, підготовки висококваліфікованого спеціаліста, який відповідав би сьогоднішнім викликам суспільного життя.

Традиційна система педагогічної освіти, яка була довгий час доволі потужною і, певною мірою, досить плідною, перестала відповідати реальним запитам суспільства в окресленому плані. Більше того, вона стала провокувати виникнення суперечностей між потребами людини і змістом її професійної діяльності, зумовлюючи девальвацію останньої в суспільній свідомості [25].

Відповідно актуалізувалася потреба переходу до гнучкої, динамічної багаторівневої моделі здобуття педагогічної освіти, яка б дала змогу задовольняти потреби і можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей. Така вимога потребувала формування мережі вищих навчальних закладів, яка за освітніми та кваліфікаційними рівнями, типами навчальних закладів, формами і термінами навчання, джерелами фінансування задовольняла б інтереси кожної особистості та потреби кожного регіону і держави в цілому [5, 6].

Одним із шляхів розв'язання цих складних завдань Національною

доктриною розвитку освіти було визначено «інтеграцію вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації» [14].

Процеси інтеграції навчальних закладів у системі педагогічної освіти розуміються як встановлення відносин між навчальними закладами, взаємодію педагогічних навчальних закладів середньої і вищої освіти з метою забезпечення наступності у підготовці майбутніх учителів за рахунок координації діяльності, реалізації узгоджених освітніх програм підготовки [9].

На цьому наголошує у своїй праці «Організація навчального процесу у вищих навчальних закладів освіти» і начальник департаменту вищої освіти МОН України Я. Болюбаш. Він зазначає, що «підготовка (майбутніх учителів – О.Ч.) може забезпечуватися вищими закладами освіти різних рівнів акредитації шляхом їх об'єднання в навчальні, навчально-наукові комплекси» [4, 3].

Ці положення затверджені в законодавчих і нормативних документах України. Так, в Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що вищі навчальні заклади у встановленому порядку можуть створювати навчальні та навчально-науково-виробничі комплекси [8].

У січні 1994 р. Міністерство освіти України видало наказ, яким було затверджено «Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекси» [13, 70–77].

Цим Положенням визначався порядок створення комплексів, організація їхньої навчально-виховної роботи та формування змісту освіти у системі ступеневої підготовки фахівців.

На кінець 1995 р. в Україні було створено 113 навчальних, навчально-науково-виробничих комплексів, у 1998 р. додалося ще 19 навчально-науково-виробничих та 126 навчальних комплексів.

За даними МОН України у 2003 р. – 82 % університетів очолювали навчальні, навчально-науково-виробничі комплекси, майже половина закладів I–II рівнів акредитації стали структурними підрозділами вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації [17].

Практика створення навчально-науково-виробничих комплексів породила цілу низку різноманітних форм взаємодії, навчальних закладів, підприємств, установ:

- навчальні комплекси, що об'єднують навчальні заклади одного профілю різного рівня освіти в різних комбінаціях;
- навчально-виробничі комплекси, що об'єднують у своєму складі навчальні заклади різних рівнів і базові заклади, підприємства;
- навчально-науково-педагогічні комплекси, що включають у свій склад поряд з навчальними закладами і підприємствами, наукові підрозділи;
- навчально-виховні комплекси – як педагогічне об'єднання, в основі якого органічна єдність і взаємозв'язок викладання, навчання і виховання, спрямовані на досягнення освітніх цілей – створення сприятливих умов для всебічного розвитку і самореалізація особистості учня, форму-

вання інтелектуально-морального потенціалу суспільства в умовах непевної освіти;

– педагогічні комплекси – являють собою систему освітньо-виховних закладів, що функціонують на основі договірних чи інших стосунків педагогічного, юридичного, фінансового характеру;

– навчально-науково виробничий комплекс як об'єднання навчально-виховних закладів усіх типів, виробничих підприємств, наукових організацій, установ тощо [13, 70–77].

– університетський комплекс як об'єднання університетів, вузів, технікумів, коледжів, гімназій, ліцеїв, шкіл у єдину освітню систему, в основі якої – неперервність і наступність виокремлення основних завдань університетського комплексу, розгляд освітнього округу як інтегративної основи регіональних освітніх систем [24].

– навчально-науково-виробничі центри (інститути), що об'єднують споріднені факультети, коледжі, виробничі й проектні інститути, дослідні станції, кафедри, наукові лабораторії, конструкторські бюро, навчально-дослідні господарства, навчально-виробничі комбінати, експериментальні заводи, фабрики, фірми, клінічні бази установ медичної освіти, університетські клініки, спортивні клуби, полігони, технопарки, інші підрозділи.

Крім вищезазначених форм інтеграції навчальних організацій, установ та підприємств, останнім часом виникло таке утворення як навчальний комплекс «педагогічний коледж – педагогічний університет».

У зв'язку зі змінами у структурі системи педагогічної освіти на рубежі ХХ і ХХІ ст. відбулося підвищення освітнього рівня педагогічних інститутів, які набули статусу університетів, а кращі педагогічні училища – статусу коледжів. Крім того, у зв'язку з упровадженням ступеневої освіти, у систему вищої освіти був введений рівень бакалаврату, який виступив у ролі «зчеплення» для системи середньої і вищої педагогічної освіти [9, 3]. У зв'язку з цим набула розповсюдження взаємодія педагогічних коледжів у формі навчальних комплексів «педколедж – педуніверситет».

Головним методологічним принципом функціонування освітнього комплексу «педколедж – педуніверситет» ми визначимо принцип неперервності, який може забезпечити цілісність і системність формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Не менш важливим є принцип наступності. «Наступність» розуміють як зв'язок між різними етапами розвитку, сутність якого полягає в збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих його характеристик під час переходу до нового стану [23].

У сучасному розумінні «наступність» розглядається як реальний феномен, методологічний принцип і регулятив гуманістично орієнтованої освіти, яка на новому витку історії набула нових смислів та інтеграції – не тільки «використання досвіду минулого», але різноманіття стосунків «минуле-сучасне-майбутнє», де основний акцент ставиться на діалогічності

цих стосунків і, головне, на посиленні ролі діалогу дослідів як між групою людей, так і між окремими людьми.

Принципи наступності діяльності комплексу «педколедж-педуніверситет» забезпечує наступність освітніх програм для кожного із ступенів навчання:

- узгодження загальних вимог до знань, умінь і навичок студентів;
- такої побудови відповідних навчальних програм дисциплін, щоб їхнє вивчення в університеті було логічним продовженням того, що було засвоєно у педколеджі.

Така наступність змісту забезпечує цілісність підготовки майбутніх учителів, сприяє більш повному і глибокому розкриттю основних ідей дисциплін, що вивчаються а, отже, засвоєння ними повноцінних знань [1, 3].

Наступним принципом функціонування освітнього комплексу «педколедж-педуніверситет» ми визначаємо принцип гнучкості, як провідний принцип розробки змісту навчання, що визначається як забезпечення «швидкого (оперативного) пристосування (перебудови, адаптації) змісту освіти і навчання до постійно змінюваних вимог у підготовці спеціалістів відповідно до вимог, специфіки взаємодії навчальних закладів».

Діяльність навчального комплексу будується також на принципі варіативності, що полягає в можливості своєчасного й оперативного введення у навчальний матеріал нових актуальних відомостей, пов'язаних зі змінами, що відбулися за визначений проміжок часу у науці, техніко-технологічних концепціях і соціально-економічних відносинах, в адаптації змісту до визначеного контингенту студентів, тобто адаптації до особистості, у можливості побудови навчального процесу з орієнтацією на більш високий ступінь професійної освіти [12].

Окремі дослідники в основу створення навчальних комплексів вкладають принцип регіоналізації. «Якщо категорія неперервності, – зазначає Н. Пікульєва, – відображає специфічну природу педагогічної освіти, що органічно включає в себе цілісну неперервну життєдіяльність особистості майбутнього педагога, чергування періодів організованого навчання і самоосвіти, саморозвитку, ступінчатості, багаторівневості професійної освіти, то категорія регіоналізації системи педагогічної освіти орієнтує на врахування специфіки культурних традицій, виробничо-аналітичної і соціальної сфери регіону; умов їх профільного розвитку, включаючи потенціал науково-педагогічних і практично-новаторських шкіл як інтелектуального ядра регіональної системи неперервної педагогічної освіти» [15, 37].

Такої думки щодо принципу регіоналізації дотримується і дослідник Н. Сергєєв. Він також вважає, що створюючи навчальний комплекс, розробляючи його правову базу, треба обов'язково враховувати регіональний компонент, тобто особливості того чи іншого регіону [20, 47–54].

До важливих принципів діяльності освітнього комплексу «педколедж-педуніверситет» треба віднести принцип інтеграції.

Під інтеграцією розуміють такий взаємозв'язок і взаємопроникнення двох або кількох об'єктів в єдине ціле, які передбачають суттєву якісну зміну в характеристиках створеного нового об'єкту [19, 24].

Інтеграція виконує триєдину роль (принцип, процес, результат), що говорить про поліфункціональність цього поняття:

- інтеграція як принцип є провідна ідея, що відображає особливості сучасного етапу розвитку і яка гарантує у випадку її реалізації досягнення більш високих позитивних результатів у науковій і практичній діяльності;

- інтеграція як процес є безпосереднє встановлення зв'язків між об'єктами і створення нової цілісної системи у відповідності з очікуваними результатами;

- інтеграція як результат є та форма, яку набувають об'єкти, вступаючи у взаємозв'язок один з одним [22, 80].

Отже, принцип інтеграції функціонування освітнього комплексу «педколедж-педуніверситет» передбачає встановлення стосунків між педагогічним коледжем, їх взаємодію з метою здійснення наступності у підготовці педагогів за рахунок координаційної діяльності, реалізації узгоджених освітніх програм підготовки [9, 12].

Серед принципів діяльності навчальних комплексів «педколедж-педуніверситет» окремі дослідники виділяють принцип створення єдиного освітнього простору як умову цілісної освіти, як прояв функцій управління, призначення якого міститься в координації діяльності всіх учасників освіти, у забезпеченні безперебійного перебігу освітнього процесу [15, 69].

Варто сказати і про принципи випереджаючої підготовки майбутнього вчителя в умовах коледжу. Розробка освітніх стратегій повинна будуватися не лише на сьогоднішніх реаліях ринку праці. Важливим є завдання орієнтації на майбутні потреби країни, а вони, як відомо, безпосередньо пов'язані з побудовою суспільства, що ґрунтується на знаннях. Пріоритети повинні визначатися з випередженням, з урахуванням тієї інноваційної економіки, яка буде створюватися [11].

Ще у 1979 р. у доповіді Римському клубу Д. Боткін, Ельмандер, М. Малитц, «Немає меж навчанню. Об'єднуючи людей» був виголошений принцип випереджаючої підготовки людини до невизначених умов, з якого випливає і уявлення про неперервну освіту, що покликана забезпечувати умови багаторазового повернення людини в освітню систему тоді, коли людина зіштовхується з новими проблемами; підкріплено уявлення про навчання крізь життя і для життя, у межах якого роль навчального закладу усе помітніше стає сервісною. Заклади усе більше покликані обслуговувати і задовольняти різноманітні освітні запити. Тобто поряд із проведенням традиційного й основного навчального процесу, що забезпечує базу для адаптації в соціокультурній практиці, потрібні консультації і супровідні послуги [12].

У державній програмі «Вчитель» (2002) з цього приводу чітко вказано: «Потребує оновлення зміст педагогічної освіти, зокрема, стосовно за-

безпечення випереджувального спрямування підготовки педагогічних працівників, оптимального співвідношення між професійно-педагогічною, фундаментальною та соціально-гуманітарною підготовкою вчителя. Необхідно ліквідувати розрив між змістом педагогічної освіти і досягненнями педагогічної науки та практики, здійснювати наукове супроводження інноваційних технологій» [16].

Заслужує на увагу ще один принцип диверсифікації. Диверсифікація – частіше всього вживається як економічний термін. У «Словнику іншомовних слів» (1985) цей термін трактується як одна з форм концентрації капіталу в умовах науково-технічної революції, або «полягає в тому, що фірми, прагнучи вистояти в умовах нерівномірного розвитку економіки, проникають у нові для себе галузі й сфери, розширюють об'єкти діяльності, асортимент товарів і поступово перетворюється на багатогалузеві комплекси [21, 252].

До диверсифікації освіти призвели зміни у структурі економіки, ажіотажний попит на різні спеціальності, зміни місця особистості у сфері освітніх послуг і роль освітніх закладів в освітньому просторі.

Сьогодні диверсифікація освіти розглядається як невід'ємна якість неперервної освіти, як напрямок її розвитку і як загальнодидактичний принцип, на основі якого формується нова сучасна типологія відповідних закладів.

І. Пікулева розглядає цей феномен як різноманітність освітніх програм, розширення переліку освітніх послуг, можливість засвоєння студентами нових кваліфікацій суміжних з раніше обраною галуззю діяльності [15, 65].

В. Байденко розуміє диверсифікацію «як шлях до подолання нерозвинутості, слабкої диференціації і збиткової централізації, як напрямок реформування освіти, як принцип сучасної освітньої політики і, насамкінець, як характеристику освітніх систем» [2, 16]. Диверсифікація, на думку автора, передбачає появу таких основних характеристик, як багаторівневність освіти, багатофункціональність навчальних закладів, багатоступеневість підготовки кадрів, гнучкість і варіативність освітніх програм, видовий та інституційний плюралізм [19, 18].

Диверсифікація забезпечує багатоваріативність, що означає створення в освітній системі умов вибору і надання кожному суб'єкту шансу до успіху, стимулювання студентів до самостійного вибору і прийняття відповідального рішення. Цей принцип проявляється через можливість вибирати темпи навчання, досягати різного рівня освіченості, вибирати тип освітнього закладу [15, 65].

Отже, **принцип диверсифікації** передбачає багаторівневу структуру, орієнтовану переважно на ступеневу модель університетської освіти. Розвиток університетської освіти визнається пріоритетним, а більшість технічних, педагогічних, медичних та інших закладів перетворюється в університети. При цьому виявляється низка протиріч, в основі яких лежить принципова розбіжність традиційної радянської моделі вищої освіти. Для неї, переважно, характерними є ознаки: масовість, репродуктивність, слаб-

ка орієнтація на самоосвіту, орієнтація на середнього студента, авторитарність викладання, фіксовані межі, що визначають терміни, спеціалізацію, форми і зміст навчання, відсутність диференціації, однаковість освітніх структур [12].

Таким чином, для повноцінного функціонування навчального комплексу «педколедж-педуніверситет» визначальними на наше переконання, є такі принципи: неперервності, наступності, гнучкості, варіативності, регіоналізації, інтеграції, випереджаючої підготовки майбутнього вчителя, диверсифікації.

Зрозуміло, що це далеко не всі принципи, на основі яких розвивається педагогічна система комплексу «педколедж-педуніверситет». Але ми зупинилися, з нашого погляду, на головних, які мають важливе, провідне значення для розвитку такої освітньої системи як «педколедж-педуніверситет».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А.Е., Потапов А.С., Стойлова Л.П., Тимчак И.К. Двухступенчатая подготовка учителя начальных классов в системе «педколедж-педуниверситет»: Сборник материалов для итогового контроля за уровнем подготовки специалистов. – М.: Центр «Школьная книга», 2005. – Вып. 3. – 23 с.
2. Байденко В.И. Диверсификация среднего профессионального образования. – М., 1995. – 44 с.
3. Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін. Комплексний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під. заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 111 с.
4. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. – К.: ВВП «КОМПАС», 1997. – 143 с.
5. Василенко С.П. Особливості становлення сучасної багаторівневої освіти вчителів початкових класів: Дис. ... к. п. н. 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – К., 2001. – 192 с.
6. Денисова Н.В. Тенденції розвитку комплексу «коледж-університет» у системі безперервної педагогічної освіти // disser.com.ua/.../139098.html.
7. Енциклопедія освіти. – К.: Юринкон Інтернет, 2008 – 1036 с.
8. Нормативна база // Освіта в Україні. – К.: КНТ, 2007. – С. 41–94.
9. Кайгородова О.В. Развитие процессов интеграции образовательных учреждений в системе педагогического образования: автореф. дисс. к. пед. н. – Калининград, 2009. – 24 с.
10. Кремін В.І. Освіта і наука в Україні: шляхи модернізації. – К.: Грамота, 2003. – 215 с.
11. Лазарев Г.И. Куда ведут ступени профессионального образования? // Высшее образование в России. – 2008. – № 7. – Режим доступа: www.vvsu.ru/bp/page.asp?...

12. Мещанинов О.П. Основные признаки та проблеми розвитку університетської освіти // Інтернет.
 13. Наказ міністерства освіти України № 13 від 19.01.1994 р. «Про затвердження Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекси» // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. – К.: Вища школа, 1994. – С. 70–77.
 14. Національна доктрина розвитку освіти) (2002). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/main.cgi?nreg=347%2f2002>
 15. Пикулева Людмила Константиновна. Профессионально-ориентированная среда как средство повышения эффективности непрерывного образования в комплексе «педколледж – педвуз»: Дис. ... канд. пед. наук. – 13.00.08. – Екатеринбург, 2004. – 197 с.
 16. Постанова Кабінету Міністрів від 28.03.2002 «Про затвердження Державної програми «Вчитель» // Освіта в Україні. Нормативна база. – К.: КНТ, 2002.
 17. Про стан реалізації ступеневої вищої освіти відповідно до закону України «Про вищу освіту»...Рішення МОН України від 4.12.2003 р. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_1b/pg_incmsh.htm.
 18. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» // www.osvita.org.ua/xfiles/pravo/bill/education.doc
 19. Розина Н.М. Формирование содержания высшего профессионального образования на основе преемственности со средними профессиональными образованиями. – Дис. к.п.н.: 13.00.08 – теорія і методика професійного освіти. – М., 1998. – 182 с.
 20. Сергеев Н.К. Учебно-научный педагогический комплекс как форма реализации непрерывного педагогического образования // Педагогическое образование и наука. – 2001. – № 3. – С. 47–54.
 21. Словник іншомовних слів. – К: Головна редакція укр. рад. Енциклопедії, 1985. – 966 с.
 22. Смолина Т.А. (Тамара Андреевна) Структура и содержание непрерывной профессиональной подготовки учителя технологи и предпринимательства в системе «колледж – вуз»: Дис. ... канд. пед. наук. – 13.00.08 – теорія і методика професійного освіти. – Екатеринбург, 2001. – 193 с.
 23. Философский энциклопедический словарь / Под. ред. Л.Ф. Ильичева, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева, В.Г. Панова. – М., 1983. – 523 с.
 24. Чекалева И.В. Обновление педагогического образования в высшей школе // www.omsk.edu/article/vestnik-omgru-67.pdf.
 25. Чичканова И.Н. (Ирина Николаевна) // Подготовка учителей начальных классов в условиях учебно-научно-педагогического комплекса «педколледж–педвуз»: Дис. к.п.н. – Бийск, 2002. – 166 с.
-